

Soutěž o studenty, zejména ty schopné, se mezi školami, i přímo katedrami či ústavu, přiosřila. Stále větší roli hraje popularizace pěstovaných disciplín, marketing, dobře zvolená zvýhodnění po oborech a komunikace s veřejností. Má fakulta podchyceny zpětné vazby ohledně efektů dnes poměrně robustního oddělení vnějších vztahů?

Fakulta má síť fakultních škol a své učitel-ské odborníky pro střední školy. Právě o ně se opíráme a aktivně se snažíme vyhledávat talenty a ty na fakultu přivádět. O konkurenci mezi obory se příliš hovořit

nedá, protože uchazeči jsou v dnešní době dost často determinovaní, a tak se rozhodují většinou již uvnitř biologie, chemie aj. Úspěšní jsme i v programu STARS pro vyhledávání kvalitních doktorských studentů mimo fakultu a v zahraničí. Oddělení vnějších vztahů zde koná velice dobře a je to jednoznačně oddělení, které „kope“ za fakultu. Všechny aktivity směřem ven i dovnitř směřují ke zviditelňování fakulty a já je hodnotím jako velmi prospěšné.

Končíme rozhovoru u popularizace a jen doplním, že Živa dlouhodobě

spolupracuje s fakultou, jejími pracovníky i studenty, po stránce autorské, recenzní i jen obecně lidské, v redakci a redakční radě působí řada absolventů naší fakulty.

V posledních letech se spolu s didaktiky laděným seriálem k výuce biologie na středních školách snaží také přispívat k možnosti uplatnit zpětné vazby pro mladé adepty přírodovědeckých disciplín.

Díky za rozpravu – s přáním prosperity Přírodovědecké fakultě UK po dalších 100 let!

Z rozhovoru s Petrem Čepkem, děkanem PŘF UK v letech 1991–97

Prof. RNDr. Petr Čepka, CSc., vystudoval geologii na tehdejší Geologicko-geografické fakultě Univerzity Karlovy v r. 1958. Po ročním zaměstnání v podniku Vodní zdroje nastoupil na mateřskou katedru geologie, kde působil jako odborný asistent již na Přírodovědecké fakultě UK do r. 1986, kdy se habilitoval. V r. 1990 se stal vedoucím katedry geologie, v dalším roce byl jmenován profesorem a zvolen děkanem opakovaně na dvě funkční období. V následujícím třiletí zastával funkci prorektora Univerzity Karlovy. Od r. 2002 již jako emeritní profesor do r. 2017 přednášel všeobecnou geologii. Vědeckou činnost zaměřil především na sedimentologii a faciální analýzu sedimentů nejen u nás, ale i v centrální Asii a na Sahaře. Srovnávací studie uskutečnil též na recentních sedimentech Severního moře. Rozsáhlá byla jeho účast při geologickém mapování jednotek Českého masivu, Západních Karpat, Mongolska a severní Afriky. Organizační činnost uplatnil v řadě vědeckých rad univerzitních i akademických ústavů a v Radě státní geologické služby. Zasedal v redakčních radách vědeckých časopisů a působil i jako místopředseda Československé společnosti pro mineralogii a geologii. Jako připomenutí jeho osobnosti v souvislosti s letošním výročím Přírodovědecké fakulty uvádíme část rozhovoru vedeného Pavlem Kovářem již před 10 lety a vydaného knižně (Věda v Čechách po 20 letech; Academia, Praha 2010). Text rozhovoru byl redakčně krácen.

Petre, jakou hodnotu v tvé životní dráze univerzitního učitele, resp. vychovatele má občanská společnost?

Oba dobře víme, že občanskou společnost lze pojímat různě jak v odlišnosti názorů na její uspořádání, tak v konfrontaci s totalitní společností – nebo naopak ve volbě komplementarit a modifikací k základním principům klasicky pojímané demokratické společnosti jako výchozí podstaty.

V době totality byla pro mě představa vyspělé občanské společnosti vysněným nedosažitelným ideálem a po listopadu 89 se mi stala přitažlivým modelem, o jehož realizaci musíme dobře volenými a správně cílenými kroky usilovat. Kojil jsem se dokonce nadějí, neuvěřitelně naivní, že se v základních rysech fungující občanské společnosti snad dožiji. Vystřízlivění se dostavilo nezpochybnitelným a mě osob-

ně zasáhnuvším poznáním, jak důkladnou a hluboce devastující demontáž občanské morálky se podařilo komunistům za jejich vlády uskutečnit.

Základním stavebním kamenem dobře fungující občanské společnosti je niterně civilizovaný, humanitně cítící i jednající občan a nikoli onen komunisty modelovaný „uvědomělý občan“, což je ve vycizelované formě lži a pokrytectvím zformovaná nesvéprávná a manipulovatelná občanská troska, ochotná k denunciaci a podvodům. Opravdu civilizovaný občan je pro mne člověk, který do sebe nejen vstřebal základní mravní výbavu, vyjádřenou prostou slušností, poctivostí, ohleduplností, názorovou svébytností a dalšími projevy lidskosti, jak se pozitivním civilizačním vývojem ustálily, ale zároveň v sobě vypěstoval i způsobilost a odhodlání ke službě pro obecně

1 Petr Čepka při 20. výročí události r. 1989 na Albertově. Z archivu PŘF UK

blaho. Nosné pojmy takovéto vyspělosti musejí mít ve společnosti zakotvený, obecně vnímaný kredit a s nimi spjaté vlastnosti člověka je tudíž nutno vědomě pěstovat a náležitě oceňovat jako žádoucí výbavu pro chování a jednání v soukromí, i pro počiny veřejné. To vše jsou pro mne ve stručnosti nejpodstatnější atributy občanské společnosti a tudíž i cíle působnosti univerzitního učitele jako vychovatele. Samozřejmě jsem si dobře vědom úžasné náročnosti výstavby takto pojaté společnosti, protože znakem jejího plnokrevného vývoje by měla být kromě jiného i objektivně klesající potřeba legislativních restrikcí, příkazů a trestů v životě, a naopak nárůst významu občanských podnětů k tvůrčí integraci společnosti pro její další civilizační rozvoj a tím i státní prosperitu. [...]

Po listopadu 1989 jsi vedl Občanské fórum na Přírodovědecké fakultě UK...

Nejprve upřesnění – statutárně jsem nikdy nebyl vedoucím Občanského fóra na fakultě. Po jeho vzniku na naší akademické půdě si každá ze tří oborových sekcí zvolila pro potřebu celofakultní koordinace svého mluvčího. Čtveřice představitelů (biologie – Jaroslav Kulda, geologie s geografii – P. Čepka a Ivan Bičík, chemie – Přemysl Beran) tak představovala neformální centrum fakultního OF. Zde byl formulován

věcný obsah i časový plán demokratizační transformace fakulty. [...] Zmíněnou demokratizační transformaci jsme chápali jako prioritní závazek a hlavní úkol fakulturního OF. Bylo třeba fakultu okamžitě zbavit diskriminačního systému, který tu pod vedením KSČ panoval. Bezodkladně exkomunikovat celou organizační strukturu této politické strany a vyhlásit svobodné, opravdu demokratické volby pro nové obsazení postů vedoucích všech fakulturních pracovišť. Bylo nám jasné, že hned musí následovat druhá etapa transformace sestavením nové vědecké rady jak celofakulturní, tak i v sekcích, a ustavení Akademického senátu jako zcela nového orgánu, garantujícího dodržování akademických svobod a demokratičnost vedení fakulty. Důležité při tom bylo nepřipustit ovlivňování prováděných změn ze strany funkcionářů fakulturní organizace KSČ a jejich infiltraci do nově etablovaných demokratických orgánů. [...]

Součástí tohoto mimořádně hektického období byla naléhavá potřeba volby nového děkana. [...] Ze všech kandidátů navržených fakulturní obcí se nám podle společně dohodnutých kritérií nezpochybnitelně morální bezúhonnosti, prokazatelných vědeckých i pedagogických kvalit a vysokého osobního kreditu jako nejvhodnější jevil doc. Vladimír Kořínek. [...] Postupně jsme si s potěšením ověřovali, že potřebné úkoly a funkce, které OF na fakultě po listopadu plnilo, převzaly nově vzniklé fakulturní orgány včetně ustavené rehabilitační komise, takže v mnoha ohledech by se další činnost OF stala zbytečnou. Dalším a pro mne v podstatě nejzávažnějším důvodem k ukončení jeho činnosti se stala skutečnost, že do celostátní předvolební kampaně vstoupilo OF jako přímý politický subjekt voleb. Tím se volné občanské seskupení transformovalo do organizace s charakterem politické strany, jejímž hlavním polem působnosti musí být občanská veřejnost a nikoli akademická půda univerzity. Prohlášení o ukončení činnosti OF na fakultě jsme sepsali ke dni 28. dubna 1990. I dnes mě naše společné závěrečné rozhodnutí těší pro tu jeho zásadní motivaci nepřipustit na fakultě činnost organizace, která by mohla mít punc politické strany. Myslím, že jsme byli první fakultou, která toto závažné rozhodnutí důsledně z vlastní vůle uskutečnila.

Byl jsi děkanem 6 let v době, kdy bylo třeba zásadně měnit vlastní prostředí a přitom zodpovídat za vzestup instituce. Co bylo nejtěžší?

Soubor všech nezbytných a pro ozdravení fakulty zásadních změn, které před celým novým vedením vstávaly, je věcně i organizačně tak obsáhlý, že nejsem schopen dát stručnou a přitom vyčerpávající odpověď. Uchýlím se k výběru toho, co se mi s odstupem času stále jeví jako nejpodstatnější.

Předně, otevřely se hranice, padly výjezdové restrikce, politické oplocení vědecko-pedagogických pracovišť bylo strženo, a tak každý mohl vyrazit z domácího pařeníště podle vlastního výběru tam, kde opravdu kynulo oborové a metodické obohacení. Hlad po studijních a výzkumných pobytech byl obrovský a my jsme cítili povinnost jejich uskutečnění až k hranici únosnosti podporovat. [...]

Dodnes jsem přesvědčen, že všestrannou podporou studijních cest, výzkumných pobytů a výměnných stáží při dodržování uvedených zásad se podařilo rychle vytvořit atmosféru vstřícnosti a kolegiality, směřující k vědeckému povznesení jednotlivých kateder úsilím jejich vlastních pracovníků. I jejich přispěním se urychlila v té době tak nezbytná přístrojová modernizace, zejména na pracovištích se zastaralou, takřka muzeální technickou výbavou. Centrálně jsme usilovali o co nejrychlejší počítačové vybavení fakulty, neboť v tom byl náš deficit ve srovnání se západními univerzitami přímo katastrofální.

Další významnou a pro zaměření i organizaci badatelské činnosti zásadní změnou byl nástup nového grantového systému financování vědy. Základní výzkum na vysokých školách byl za totality spíše financován výlučně ze státních prostředků pouze pro politicky schválené a vládní garniturou přijaté projekty. Toto striktně selektivní opatření nejenže bylo v ostudném rozporu s principem badatelské svobody, ale bylo přímou příčinou retardace naší univerzitní vědy v mnoha progresivních a nově vzniklých oborech. [...]

Pracovně, organizačně a hlavně časově asi nejnáročnější bylo zajištění regulérního

průběhu konkurzních řízení při obsazování míst nejen vedoucích, ale všech vědecko-pedagogických pracovníků. Šlo o desítky a desítky konkurzních komisí, při jejichž sestavování jsem trval na respektování stanovených pravidel pro jejich složení v celkovém počtu členů a poměru fakulturních pracovníků a přizvaných externistů, jejich oborové kompetence a dostatečně garantované kvalifikace. Dále jsem trval na dodržování zásady, že do komisí nesmějí být jmenováni ti, jimž stranické posty před listopadem umožňovaly rozhodovat o lidech a svévolně s nimi manipulovat. [...]

Jak ses vyrovnal s reorganizací geověd, z nichž jsi odborně vzešel (jejich pozice po éře socialismu se změnila)?

Věcně i historicky vzato mají geovědy dva hlavní opěrné sloupy v geografii a geologii, které jsou od svého vzniku celým svým vývojem neodlučně spjaty s obecnou přírodovědou, o jejíž potřebnosti a nezastupitelnosti jistě není pochyb. Na rozdíl od geografie, totalitním režimem udržované jako jeden z žádaných oborů (s výjimkou demografie, potlačované jako socialismu škodlivá buržoazní věda), byla geologie financována podstatně štedřeji pro svůj význam při zajišťování surovinové základny státu. Tím bylo dáno přednostně exploatační zaměření geologických věd, což mělo oporu v demagogickém postulátu, že každý socialistický stát má být i co se týče nerostných surovin v podstatě soběstačný, na kapitalistické části světa pokud možno nezávislý. V rámci této doktríny se tedy těžily suroviny i na chudých ložiscích, kdy náklady byly výrazně vyšší než výnos. Dlouhodobě tak probíhalo bezohledné rabování ložisek na celém našem území, prováděné navíc s bezpříkladnou devastací krajiny a životního prostředí.

Tato křivda vůči geologii nejenže vycházela z nezavěšené záměny příčiny a následku, ale byla posilována politicky záměrným zamlčováním obsahu četných varovných vyjádření a posudků geologicky fundovaných odborníků, kteří na hrozící katastrofální důsledky vládní kořistnické těžební politiky včas upozorňovali. Objektivně tedy geologické vědy rehabilitaci nepotřebovaly, ale šlo o to, aby se obecný

2 Tým významného českého geologa Radima Kettnera (viz též str. 110–112 této Živy) při geologickém mapování Nízkých Tater, tiskem vydaná pohlednice. Zleva P. Čepek, Zdeněk Mísař, Jaromír Koutek, R. Kettner, Břetislav Balatka (stojící), před nimi vlevo Miroslav Fajst, vpravo František Kozák. Z archivu PřF UK
3 Studenti v pátek 17. listopadu 1989 na Albertově. Foto J. Langhammer
4 Albertov z výšky. Snímek z dronu v r. 2013. Foto P. J. Juračka

náhled na ně oprostil od zakotvených předsudků a aby co nejrychleji vpluly do současného badatelského proudu, již dříve v civilizovaném světě odkloněného od utilitárního průzkumnictví k základnímu geologickému výzkumu a bádání pro udržení obyvatelnosti této planety a životaschopnosti lidského rodu na ní.

V této době se také řešil vztah vysokých škol a nové Akademie věd. Tvé funkční období se hodně překrývalo s Rudolfem Zahradníkem, který Akademií vedl. Jak jsi vnímal tento aspekt celkového prostředí pro vědu a výchovu?

Napjatý vztah mezi vysokými školami a Akademií věd byl dalším neblahým dědictvím totalitní éry. Pramenil z primitivního náhledu politických mocipánů, že vědu bude výlučně pěstovat Akademie věd, jimi ustavená podle sovětského modelu i s jeho vnitřní organizační strukturou a hierarchizací vědeckých titulů. Vysokým školám byla jako hlavní úkol přiřčena výuka s tím, že jejich pracovníci si mohou bádát, ale pouze v omezené míře, aby je to neodvádělo od hlavního poslání, jímž byla výchova socialisticky uvědomělé inteligence. To vyústilo v daleko silnější politizaci vysokých škol s podstatně přísnějším kádrováním, než panovalo ve vědeckých ústavech Akademie. Nebylo výjimkou, že vědecky schopní univerzitní pracovníci, exkomunikovaní z politických důvodů, našli azyl v ústavech Akademie věd. [...]

Další dráždivou disproporcí bylo financování. Zatímco Akademie dostala do vínku samostatnou finanční kapitolu, vysoké školy společně se všemi školami i mateřskými školkami spadaly do finanční kapitoly ministerstva školství. Z této proplete-

né potrubní houště dotačních toků byly na vysokoškolskou vědu takřka lékárnickým kapátkem přidělovány vpravdě směšné částky. [...] Všechny tyto okolnosti vybudily ve vztazích obou těchto institucí zejména v některých vědních oblastech napjatou atmosféru, prodchnutou duchem nerovnosti v partnerství, kdy princip konkurence přebíjel snahy o vstřícnost a tvůrčí spolupráci. Ten právě vylíčený poněkud pochmurný obraz nebyl samozřejmě pokrýván jednotlou šedí. Byly na něm světlejší i tmavší výjevy. Pestré spektrum přírodních věd patřilo k těm nejsvětlejším. Zobrazovalo příznivý stav vzájemně slušných a v některých disciplínách velmi dobrých vztahů a vstřícnosti v badatelských aktivitách. Mělo to oporu především v pevném a často letitém osobním přátelství vědeckých pracovníků Akademie s fakultními v téměř celé šíři specializací. Tyto cenné vztahy byly trvale živnou půdou nežřídka i společně zaměřeného badatelského úsilí, byť mělo byrokratická omezení. Tam, kde přátelské vztahy panovaly také na úrovni vedoucích pracovníků, měla spolupráce i charakter formálně uzavíraných dohod. Na jejich podkladě se např. i dříve někteří pracovníci Akademie podíleli na fakultní výuce speciálními přednáškami. V přírodních vědách byly podmínky pro rozjezd lepších vztahů mezi fakultou a Akademií jedny z nej příznivějších.

Zvolením Rudolfa Zahradníka předsedou Akademie věd a přínosem nové, vědecky prokysličené krve do jeho nejužšího vědeckého kolegia, odhodlaného k zásadním demokratizačním změnám v Akademii, se brány k podstatně těsnější, hlubší spolupráci naplno otevřely.

Jak bys zhodnotil po 20 letech (2010) novodobého vývoje, kam jsme dospěli?

[...] K vznosným odkazům nemám dedikaci, ale snad mohu vyslovit své přání: V hloubi své duše, s univerzitou spjaté 57 let nejen pracovně, ale i citově, bych si toužebně přál, aby prorůstání vysokých škol a Akademie věd zdárně pokračovalo k včasnému dosažení optimální konstelace, umožňující plné využití vědeckého a vzdělávacího potenciálu obou těchto institucí. Aby je na všech úrovních vedli osvícení lidé ducha tvůrčího a nikoli byrokratického, spjatí úsi-

lím o vědecký pokrok a niternou potřebou pozvednutí vzdělanosti. Aby brány těchto institucí byly otevřeny všemu talentovanému, po hlubším poznání světa toužícímu dorostu. Aby se jeho výchova děla ve znalostně náročném a eticky vyspělém prostředí a absolutorium udílelo podle přísně dodržovaných pravidel, cílených na oddělení kvalitních a vyspělých od nezpůsobivých, jimž nesmějí být udělovány žádné absolventské tituly. Jedině tak lze povznést úroveň intelektuální elity a vrátit jí vytrácějící se kredit. Mám samozřejmě řadu dalších přání, ale nechci jimi dospět k neskromnosti. I ta vyslovená jsou z dnešního pohledu spíše vizí. Ale je třeba za ní jít a nenechat se odradit neporozuměním, neschopností, ba i nepřízní mocných. Nežasnout nad vrchnostenským podceňováním vzdělanosti a diskreditací vědy alarmujícím počtem parlamentních a vládních nevzdělanců, kteří usilují vědu a vzdělání manipulovat. Nad některými jejich návrhy a počiny narmoze zůstává v úžasu rozum stát. Tady je namístě Werichovo moudro: „rozum, který zůstane stát, je v pořádku, jen si nesmí lehnout“. A právě ono pohodlné, a proto tak časté, ba oblíbené zalehnutí je stálým nebezpečím v oblasti vědy a vzdělanosti, ale i v celé naší současné společnosti. [...]

Dovětek z dnešních dnů (2020)

Zde prezentovaná zkrácená verze rozhovoru, který jsem poskytl před 10 lety, tu znovu evokuje zásadní význam listopadových událostí r. 1989. Přesvědčivě dokládá, že tato sametová revoluce byla ve stoleté historii Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy tím nejvýznamnějším pozitivním mezníkem v kontrastu s nejtragičtějším mezníkem r. 1939. Fašistická moc tehdy u nás národní univerzitní vzdělání zcela znemožnila. Výrazně pozitivní kontrast je dán skutečností, že předlistopadová působnost vysokých škol nebyla plnohodnotná. Jejich výuková, ale i výukumná náplň byla 40 let tvrdě limitována ideologickou indoktrinací tehdejší totalitní moci. A právě listopad přinesl znovuzrození akademických svobod – té nezbytné živné půdy pro volný růst plodů nespoutaného rozumu a všestranný rozvoj tvůrčího ducha bez jakýchkoli limitů. To bylo klíčové a určující pro povznesení vzdělávací a vědecké působnosti univerzity, ale mělo současné i zásadní význam celospolečenský.

Listopadový mezník tak zahájil dnes již třicetileté plodné období činnosti fakulty. Vše v celé této etapě bylo a je v rukách jejího svobodně zvoleného vedení. Kvalita výsledků činnosti je pak věrným obrazem vědecké vyspělosti a pedagogické úrovně všech členů její akademické obce. Tento na fakultě již zakoreněný, blahodárně působící atribut každé nezávislé instituce mě motivuje k vyznání, v čem dnes vidím odkaz listopadových událostí. Není to jen tehdy tak spontánně vybuchující euforie z návratu svobody a smyslu pro pravé lidské hodnoty. Ale i obnovený pocit občanské sounáležitosti. Probudila se schopnost potlačit osobní zájmy a vzájemnou vstřícností popohnat obecné úsilí k etablování principů civilizované, demokratického duchem ovládané společnosti. Toto úsilí je výstředně potřebné i dnes.

Petr Čepek